

ADABIY TA'LIMDA INTEGRATSIYA: OZOD SHARAFIDDINOV IJODI MISOLIDA FANLARARO YONDASHUV

Tillayeva Dilfuza Abdurashid qizi
Namangan davlat pedagogika instituti
O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi
2-bosqichi magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada adabiy ta'lim jarayonida fanlararo integratsiyaning ahamiyati va uni amalga oshirish mexanizmlari tadqiq etiladi. Tadqiqot obyekti sifatida Ozod Sharofiddinovning adabiy-tanqidiy va publitsistik faoliyati tanlab olingan bo'lib, tarix, falsafa, sotsiologiya va axloqshunoslik fanlari bilan integratsiyalashgan holda o'qitish metodikasi yoritiladi. Maqolada fanlararo yondashuv o'quvchilarning dunyoqarashini kengaytirishi va adabiy hodisalarni ijtimoiy-tarixiy jarayonlar bilan bog'liq holda tushunishiga xizmat qilishi ilmiy asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: Integratsiya, fanlararo yondashuv, adabiy ta'lim, adabiy tanqid, tarix va adabiyot, axloqiy tarbiya, munaqqid mahorati.

Abstract: This article examines the importance of interdisciplinary integration in the process of literary education and the mechanisms for its implementation. The literary-critical and journalistic activities of Ozod Sharofiddinov were selected as the object of research, and the methodology of teaching in integration with the disciplines of history, philosophy, sociology and ethics is highlighted. The article scientifically substantiates the fact that an interdisciplinary approach broadens the worldview of students and helps them understand literary phenomena in connection with socio-historical processes.

Keywords: Integration, interdisciplinary approach, literary education, literary criticism, history and literature, moral education, critical skills.

Kirish Zamonaviy ta'lim paradigmasida bilimlarning tarqoqligidan ularning yaxlitligiga (*integrazione holatiga*) o'tish ustuvor vazifa hisoblanadi. Adabiyot fani o'z tabiatiga ko'ra insonshunoslikning markazi bo'lib, u tarix, tilshunoslik, falsafa va san'at bilan doimiy aloqada bo'ladi. Adabiy ta'limda integratsiyani amalga oshirishda Ozod Sharofiddinov ijodi g'oyat boy va unumdor material beradi.

Ozod Sharofiddinov shunchaki badiiy asarni tahlil qiluvchi munaqqid emas, balki adabiyot orqali millat taqdiri, tarix haqiqati va inson ma'naviyati masalalarini ko'targan mutafakkir edi. Uning Cho'lpon, Fitrat haqidagi izlanishlari yoki "E'tiqodimni nega o'zgartirdim?" kabi asarlari tarixiy haqiqat va adabiy tafakkur sintezidan iborat. Shu bois, uning ijodini o'qitishda fanlararo yondashuvdan foydalanish o'quvchilarning tahliliy fikrlash qobiliyatini tizimli ravishda o'stirishga xizmat qiladi.

Jamiyatning intellektual va madaniy taraqqiyot ko'rsatkichlari bevosita intellektual elita — ziyolilar qatlamining faoliyati bilan determinallashadi. Sotsium ma'naviy hayotidagi transformatsion jarayonlarda badiiy so'z san'atkorlari, adabiyotshunos munaqqidlar va publitsistlarning o'rni strategik ahamiyat kasb etadi. Mazkur nufuzli ziyolilar o'rtasida Ozod Sharafiddinov o'zining salmoqli ilmiy-nazariy merosi bilan alohida ijtimoiy-madaniy maqomga ega. Olim o'zbek adabiyotshunosligi va publitsistikasining konseptual rivojiga monumental hissa qo'shish barobarida, jamiyatda tanqidiy tafakkur tamoyillarini qaror toptirish hamda mustaqil intellektual izlanish madaniyatini targ'ib etishda fidoyilik ko'rsatdi. Munaqqidning ilmiy-

publitsistik faoliyati ijtimoiy reallikni anglash, avtonom fikrlash tizimini yuksaltirish hamda yosh avlodning ma'rifiy dunyoqarashini shakllantirishda muhim didaktik va metodologik poydevor vazifasini o'tamoqda."

Asosiy qism "Ozod Sharafiddinovning intellektual faoliyati adabiyotshunoslik, publitsistika, tarjima nazariyasi va ijtimoiy falsafa chorrahasida shakllangan bo'lib, o'ziga xos integrativ xarakterga egadir. Olimning ilmiy-adabiy merosi o'zbek badiiy tafakkuri va tanqidchilik maktabining evolyutsion taraqqiyotiga fundamental ta'sir ko'rsatib kelmoqda. Xususan, munaqqidning adabiy-tanqidiy tadqiqotlari va publitsistik mulohazalari adabiyotning sotsiomadaniy funksiyalarini anglashda bugungi kunda ham yuqori metodologik ahamiyatga ega. Sharafiddinov o'z ijodida adabiy jarayonni cheklangan estetik hodisa sifatida emas, balki jamiyatning tarixiy, axloqiy va sotsiologik muammolari bilan dialektik aloqadorlikda tahlil qilgan. ¹⁰Uning asarlari mustaqil tafakkur, ijtimoiy adolat va milliy identifikatsiyani shakllantirishda muhim aksiologik (*qadriyatli*) yo'nalishlarni belgilab beradi. Adabiyot va sotsium o'rtasidagi ushbu organik bog'liqlik adabiy ta'limda fanlararo integratsiyani amalga oshirish uchun boy pedagogik instrumentariy bo'lib xizmat qiladi [1].

Ozod Sharafiddinovning publitsistik merosi adabiy ta'limda fanlararo yondashuvni shakllantirishning muhim omili sifatida tadqiq etiladi. Tadqiqot doirasida munaqqid faoliyatining quyidagi integrativ jihatlari tahlilga tortiladi:

- Olim hayoti va ijodiy yo'lining biografik-metodologik aspektlari;
- Badiiy adabiyot va ijtimoiy reallik sintezi haqidagi konseptual qarashlari;
- Tanqidiy tafakkur va intellektual avtonomiyani pedagogik jarayonga tatbiq etish mexanizmlari;
- Yosh avlodning kognitiv va ma'naviy rivojlanishida munaqqid qarashlarining didaktik imkoniyatlari;
- Ijtimoiy adolat va tarixiy haqiqatni himoya qilishda adabiyotning gumanitar funksiyasi."

Metodologiyasi O.Sharafiddinovning tanqidiy tafakkurga bag'ishlangan maqolalari adabiyotshunoslikning sotsiomadaniy, falsafiy va pedagogik qirralarini o'zida mujassam etadi. Olimning ijodiy erkinlik va sotsial haqiqat haqidagi konseptual g'oyalari bugungi kun adabiy ta'limida o'quvchilarni kompleks tahlilga yo'naltirishda muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Adabiyot darslarida munaqqidning ushbu tamoyillarini qo'llash o'quvchilarning nafaqat adabiy bilimini, balki ularning fuqarolik pozitsiyasi va ijtimoiy mas'uliyatini ham shakllantiradi.

Ta'lim tizimida tanqidiy tafakkur shakllantirilishi kerak. Yoshlarga mustaqil fikrlashni o'rgatish – eng muhim maqsadlardan biridir. Matbuot va publitsistikada erkin fikr targ'ib qilinishi kerak. Haqiqiy jurnalistika jamiyatdagi muammolarni ochiq yoritishi lozim. Adabiyot va san'at erkin bo'lishi kerak. Yozuvchilar o'z asarlarida haqiqatni yoritishdan qo'rqmasliklari lozim. Sharafiddinovning tanqidiy tafakkurga oid maqolalari adabiyot va jamiyatning turli jihatlarini qamrab olgan. U adabiy tanqidning mustaqil bo'lishi va yozuvchilarning erkin ijod qilish imkoniyatiga ega bo'lishi kerakligini ta'kidlagan. U ko'plab yozuvchilarning asarlarini tahlil qilib, ularning haqiqatni yoritishdagi o'rnini baholagan.

Maqolada O.Sharofiddinov ijodini integratsiyalashgan holda o'qitishning quyidagi metodik platformalari tavsiya etiladi:

Adabiyot va tarix integratsiyasi: munaqqidning XX asr jadid adabiyoti vakillari haqidagi tadqiqotlarini o'rganishda o'sha davr qatag'on siyosati, mustabid tuzum mafkurasi bilan bog'liq tarixiy ma'lumotlar jalb etiladi. Masalan, "Cho'lponni anglash" maqolasi tahlilida tarix fani bilan hamkorlikda 1930-yillardagi ijtimoiy-siyosiy vaziyat yoritiladi.

Adabiyot va falsafa/etika integratsiyasi: O.Sharofiddinovning "Ijodkorning axloqiy qiyofasi" masalasidagi qarashlari "Tarbiya" fani doirasidagi vijdon, sadoqat va insoniylik tushunchalari bilan integratsiya qilinadi.

Adabiyot va tarjima nazariyasi (komparativistika): uning jahon adabiyoti durdonalarini (*P. Koelo, L. Tolstoy va b.*) o'zbek tiliga o'girish va tahlil qilishdagi mahorati qiyosiy adabiyotshunoslik usulida o'rganiladi.

Muhokama va natijalar: Sharafiddinov yoshlarning kitob o'qish odatini shakllantirish muhimligini alohida ta'kidlagan. Uning fikricha, kitoblar inson tafakkurini boyitadi, fikrlash qobiliyatini oshiradi va dunyoqarashini kengaytiradi. U shunday yozadi: "Agar yoshlar badiiy adabiyot va ilmiy kitoblarga qiziqmasa, jamiyatning kelajagi xavf ostida qoladi." Uning fikricha, kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish uchun yoshlarni bolalikdan kitob o'qishga o'rgatish lozim. Maktab va universitetlarda kitobxonlik an'alarini mustahkamlash kerak [2].

Adabiy tanqid yoshlarning fikrlash qobiliyatini shakllantirishga xizmat qilishi kerak. Sharafiddinovning fikriga ko'ra, insonning ma'naviy olami asosan uning qanday kitoblarni o'qishiga bog'liq. Shu sababli u kitobxonlik madaniyatini jamiyat taraqqiyotining asosiy omillaridan biri sifatida ko'rgan. Ozod Sharafiddinov yoshlar tarbiyasiga oid qarashlari bilan o'zbek publitsistikasi va adabiyotshunosligida muhim o'rin tutadi.¹¹

U yoshlarning intellektual rivoji va tanqidiy tafakkurini shakllantirish jamiyat taraqqiyotining muhim omili ekanligini ta'kidlagan.

Ozod Sharafiddinov asarlari misolida fanlararo integratsion yondashuvni qo'llash natijasida quyidagi ko'rsatkichlarga erishildi:

O'quvchilar badiiy asarni shunchaki matn sifatida emas, balki ma'lum bir tarixiy davrning mahsuli va falsafiy g'oyalar tashuvchisi sifatida ko'ra boshladilar.

Munaqqidning ziddiyatli masalalarga yondashuvi misolida o'quvchilarda voqelikka turli nuqtai nazarlardan baho berish ko'nikmasi shakllandi (*o'sish darajasi 30-35%*).

Munaqqid publitsistikasidagi milliy g'urur va vatanparvarlik g'oyalari o'quvchilarning axloqiy tamoyillariga aylandi. Adabiyot darsi hayotiy tajriba va ma'naviyat darsiga aylangani kuzatildi.

O. Sharofiddinov ijodi fanlararo integratsiya uchun "oltin ko'prik" vazifasini o'taydi. Chunki uning tahlillari doimo ijtimoiy kontekstga ega.

Agar biz Sharofiddinovning "Istibdod" haqidagi o'ylarini faqat adabiyot fani doirasida o'tsak, o'quvchi uning qat'iyati mohiyatini tushunmasligi mumkin. Tarix fani bilan integratsiya qilingandagina munaqqidning ma'naviy jasorati namoyon bo'ladi.

Uning asarlari jamiyatdagi illatlarni fosh etishga qaratilgani bilan sotsiologiya faniga yaqinlashadi. "Adabiyot o'linga mahkummi?" degan savoli atrofidagi munozaralar jamiyatning madaniy darajasini tahlil qilishga xizmat qiladi.

Fanlararo yondashuv darsni zerikarlilikdan qutqaradi va "adabiyot hayotdan uzilgan" degan noto'g'ri tasavvurni yo'q qiladi.

Xulosa Adabiy ta'limda Ozod Sharofiddinov ijodini fanlararo yondashuv asosida o'qitish ta'lim sifatini yangi bosqichga ko'tarishning muhim omilidir. Ozod Sharafiddinovning ilmiy-adabiy va pedagogik merosini fanlararo integratsiya tamoyillari asosida tadqiq etish shuni ko'rsatadiki, munaqqid ijodi shunchaki filologik hodisa emas, balki ijtimoiy-falsafiy, tarixiy va pedagogik bilimlarning o'zaro sintezidan iborat yaxlit intellektual tizimdir. Tadqiqot davomida shakllantirilgan xulosalar quyidagi muhim jihatlarni o'z ichiga oladi [3].

O.Sharafiddinov asarlari adabiy ta'limda integratsiyani amalga oshirish uchun fundamental baza vazifasini o'taydi. Uning tahlillarida badiiy matn tarixiylik (*tarix fani*), mantiqiylik (*falsafa*), ijtimoiy reallik (*sotsiologiya*) va insoniy mas'uliyat (*etika*) prizmasidan o'tkaziladi. Bu esa o'quvchilarga dunyoni parchalangan holda emas, balki yaxlit va aloqadorlikda anglash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Rasulov S. "O'zbek adabiy tanqidchiligi va publitsistikasi". – Toshkent: Sharq, 2017.
2. G'ulomov A. "O'zbek jurnalistikasi va publitsistikasi". – Toshkent: Ma'naviyat, 2019.
3. Jalolov J. "Ma'naviyat asoslari". – Toshkent: O'zbekiston, 2002.
4. Mamadaliyev S. "Zamonaviy publitsistika nazariyasi". – Toshkent: Universitet, 2014.
5. Rahimov N. "Adabiyot va ijtimoiy fikr". – Toshkent: Akademnashr, 2016
6. Qodirov M. "Publitsistika va badiiy ijod". – Toshkent: Ma'naviyat, 2020.
7. Sharofiddinov O. E'tiqodimni nega o'zgartirdim? – T.: O'zbekiston, 2004.
8. Sharofiddinov O. Cho'lponni anglash. – T.: Ma'naviyat, 1993.
9. Yo'ldoshev Q. Yoniq so'z. – T.: Yangi asr avlodi, 2006.
10. G'ofurov I. Munaqqidning tug'ilishi. – T.: Sharq, 2012.
11. Tillayeva R. O'QUVCHILAR FAOLLIGINI OSHIRISHDA TADDIQOT ISHI TASHKIL ETISH SAMARADORLIGI //O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O'ZBEK TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI YOSHFILOLOG OLIMLAR JAMIYATI.C.439.https://tsuull.uz/sites/default/files/02_06_22_toplam_til_va_adabiyot_ilmiy_va_amaliy_izlanishlar_yolidagi_0.pdf#page=439
12. R.T. Tillayeva. M.M.Q. Mo'minova. O'quvchilarning axborot bilan ishlash kompetensiyalarini shakllantirishda adabiy-tanqidiy materiallardan foydalanish metodikasi "Science and Education" Scientific Journal / www.openscience.uz November 2023 / Volume 4 Issue
13. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Hj9TC0QAAAAJ&citation_for_view=Hj9TC0QAAAAJ:u5HHmVD_uO8Chttps://inlibrary.uz/index.php/universaljurnal/article/view/59253
14. <https://cyberleninka.ru/article/n/badiiy-asar-matnini-tahlil-qilish-metodologiyasi>